

prijs € 3,95 jaargang 23, nummer 2, juni 2019

Koorvensters in de Catharinakapel

Bloemenhuis Flora Jozina

Roerige tijden in Harderwijk

Vittepraetje

Kwartaalblad van de historische vereniging HERDEREWICH

ISSN 1386-1481

inhoud

Van de redactie (Ed van der Heijden)	2
Op naar 1000! (Matty Moggré)	3
Prikbord	4
Agenda	5
Koorvensters in de Catharinakapel (Herman van den Berg) . .	6
Bloemenhuis Flora Jozina (Fred Falch)	10
Hendrik Dalhuisen, amateurfotograaf (Anne Vermeer)	14
Roerige tijden in Harderwijk (Niek de Jong)	19
Even voorstellen: Jan Ruijne	20
Omhoog klimmen naar de schilderijen van Ewolt van Delft (Jan Ruijne)	21
Veldkampkerk maakt plaats voor ouderenzorg (Theo Bakker)	23

Van de redactie

tekst **Ed van der Heijden**

De redactie krijgt over het algemeen veel positieve reacties over de inhoud en het uiterlijk van ons Vittepraetje. Er wordt ook gebruik gemaakt van verschillende tekstkleuren, maar dat blijkt niet altijd goed uit te pakken. Soms is tekst wat lastig te lezen. Wij proberen dat te verbeteren, maar wel de levendigheid van het Vittepraetje te behouden. Deze uitgave is dikker dan normaal.

In dit Vittepraetje leest u een artikel van Herman van den Berg over de gebrandschilderde ramen in de Catharinakapel. Hij heeft uitgezocht wie die ramen heeft ontworpen en gemaakt.

In het vorige Vittepraetje stond een artikel over Hendrik Dalhuisen, die rond 1900 onderwijzer was in Harderwijk. Deze keer schrijft Anne Vermeer weer over hem, maar nu als fotograaf. Hij heeft heel veel foto's gemaakt van het Harderwijk aan het begin van de 20^e eeuw. Zoals u zult zien: we hebben voldoende afbeeldingen.

In september 2018 is de nieuwe Kiekmure aan de Boulevard 'geopend'. De Kiekmure is onderdeel van het bastion waar ooit het Ooster- of Nieuwe Blokhuis stond. Niek de Jong neemt ons twee eeuwen mee terug in de tijd. Het Nieuwe Blokhuis heeft roerige tijden meegemaakt.

Jan Ruijne heeft de steigers in de Grote Kerk beklommen om de reparaties aan de plafondschilderingen van nabij te bekijken. Hij doet er verslag van in dit Vittepraetje. Vorig jaar is de bekende bloemenzaak Flora Jozina aan de Stadsdennenweg gestopt. Hoe die zaak aan haar naam kwam is een bijzonder verhaal. Een groot aantal jaren geleden heeft Fred Falch, die vorig jaar is overleden, daar al eens onderzoek naar gedaan. De redactie heeft zijn artikel geactualiseerd en verder uitgebreid met informatie over de familie Hoeve, de laatste eigenaren van deze zaak. De bloemenzaak kreeg destijds een iets andere naam dan de woning: Jozina vs. Josina, waarom is niet bekend.

Overall in het land worden kerken afgebroken. Begin dit jaar trof de Veldkampkerk dat lot. Theo Bakker heeft de relatief korte geschiedenis beschreven van deze Gereformeerde Kerk en van diegenen die daar kerkten.

Natuurlijk vindt u ook een woord van onze voorzitter. Op het Prikbord ziet u weer allerlei zaken, die goed zijn om te weten. Met betrekking tot het beeld van de Asbedelver werden wij nog door een opmerkelijke lezeres gewezen op het feit dat het beeld er al eerder stond dan in het artikel uit het decembernummer van 2018 was aangegeven. De agenda is kort deze keer, de zomer komt er aan.

Veel leesplezier. Wij horen graag uw reactie.

Afbeelding op voorblad: Buitenkant koorvenster Catharinakapel (foto: Ton Pors)

BESTUUR
Voorzitter
Matty Moggré
voorzitter@herderewich.nl
tel: 0341-417460
Secretaris
John Wetzels
secretaris@herderewich.nl
Penningmeester
Dennis Koning
penningmeester@herderewich.nl
Leden:
Leen Karssen
bibliotheek@herderewich.nl
Martijn Pijnenburg

REDACTIE
redactie@herderewich.nl
Hoofdredacteur
Ed van der Heijden
Eindredacteur
Gijsje Verwijs-ten Hove
Redacteuren
Lex Schuijl, Jan Ruijne
Adviserend lid
Martijn Pijnenburg

VERSPREIDINGSTEAM:
Wim Buienhuis
jowi34@solcon.nl
tel: 0341-412735
Ben Companjen
Karel Chr. Uittien

LEDENADMINISTRATIE
Dennis Koning
penningmeester@herderewich.nl

WERKGROEPEN:
Archeologie:
Jeroen Dielemans
archeologie@herderewich.nl
Commissie Naamgeving:
Niek de Jong
Commissie Ruimtelijke Kwaliteit:
Desirée van Liempt
Genealogie:
Renate Uittien-Jacobs
genealogie@herderewich.nl
Kroniek van Harderwijk:
Wietse Hummel
Hierden:
Evert Jacobs
hierden@herderewich.nl
Ornamenten Kunstwacht:
Karel Chr. Uittien
Coördinator vrijwilligers Vischpoort:
Joke en Harry Huijgen
Webmaster:
Otto Büttner
webmaster@herderewich.nl

BEZOEKADRES:
Vischpoort, ingang Schapenhoek 9,
Harderwijk
Huismeester Vischpoort:
Karel Kok
huismeester@herderewich.nl
tel: 06-19957923
Wim Petersen
Leden en niet-leden kunnen van de
Vischpoort gebruik maken voor het viereen
van een feestje o.i.d. Informatie bij de
huismeester.

CONTACT
www.herderewich.nl
IBAN: NL93 INGB 0003 0361 92

Sluiting aanleveren kopij voor het
volgende Vittepraetje is 28 juli 2019

OPMAAK, DRUK
gewoonton
www.gewoonton.nl

Niets uit deze uitgave mag zonder toestemming
van de redactie worden overgenomen voor com-
merciële doeleinden of ten behoeve van andere
publicaties. De redactie behoudt zich het recht
voor, in overleg met de schrijver, een artikel in te
korten. Overname van een artikel is alleen mogelijk
na toestemming van de auteur en de redactie.
Het redactiestatuut is -voor hen die daar behoefte
aan hebben- op te vragen bij het secretariaat.

Op naar 1000!

Ik vond het een geslaagde avond, de avond van de ledenvergadering. Er was veel belangstelling. De avond was afwisselend en informatief. Fred Zoer nam ons op een enthousiaste manier mee naar "zijn" verleden, het visserijverleden. We zagen de botter in de botterloods, we kregen informatie van Corien van der Meulen over de

Meer leden, meer steun
voor historisch Harderwijk!

Ieder lid brengt één nieuw lid aan,
dat moet toch kunnen!

plannen die er zijn voor het historisch deel van het Stadsmuseum en tenslotte de jaarlijkse agendapunten. Er kwamen opmerkingen en vragen vanuit de leden en we konden twee nieuwe bestuursleden benoemen: Jan Ruijne en Dennis Koning. Leen Karssen is weer voor vier jaar beschikbaar. Kortom, we kunnen weer een jaar aan de slag.

Ik heb nog één grote wens! Meer leden, meer steun voor onze vereniging. Ik weet het, er is veel in Harderwijk: een visserijvereniging, de stadsgidsen, enzovoort. Maar toch.. bij Herderewich komt het allemaal mooi samen. Wat mij betreft:

op naar de 1000! Het zou mooi zijn, als er aan het einde van 2019 sprake kan zijn van een gegroeide vereniging. Bij dit Vittepraetje vindt u een kaart, die u door kunt geven: het zou mooi zijn als elk lid één nieuw lid aanbrengt!

We kiezen er bewust voor om het lidmaatschapsgeld niet te verhogen. Het geld mag geen belemmering zijn om lid te worden. En elk lid kan zelf een andere keuze maken en wel meer doneren. Dat doen heel veel leden gelukkig ook al. We sturen u ook de herinnering aan de contributiebetaling.

Ik wens u een mooie zomer toe.

Matty Moggré

foto's: Marjoleine Brielsman

Wij verwelkomen de nieuwe leden:
**D.H. Egelkraut, P.H. Hansum, Mw. E. Kempers, S. Manssen,
Mw. M. van der Ploeg, Mw. W. Timmer en A. Hoeve.**

prikkbord

Rectificatie:

1931: Harderwijk vierde haar 750-jarige bestaan
Een oplettende lezer meldde dat in het artikel op de website over het passagiersschip Kasteel Staverden stond dat Harderwijk in 1931 haar 750-jarig bestaan vierde. Dat klopte natuurlijk niet. Dank voor de tip, we hebben het snel verbeterd in 700 jaar!
Zie www.herderewich.nl

Stichting Joods Erfgoed Harderwijk

De doelstelling van de Stichting Joods Erfgoed Harderwijk luidt: De herinnering aan de voormalige Joodse gemeenschap van Harderwijk bevorderen en alle culturele, maatschappelijke en religieuze aspecten daarvan onder de aandacht blijven brengen, zowel in woord als in beeld.
De stichting opent tussen 1 juli en 15 september de voormalige synagoge voor belangstellenden. Vanaf dinsdag tot zaterdagmiddag zijn de wanden en expositie op de 1^e etage te bekijken. Men zoekt nog wel vrijwillige gastvrouwen en -heren. Wie helpt, bijvoorbeeld een aantal middagen van 13.30 tot 16.30 uur? Voor verdere informatie en ontwikkelingen zie www.stichtingjeh.nl

Vittepraetje maart 2019

Het is de vraag of elk lid het Vittepraetje van maart 2019 heeft gekregen. Het zou kunnen dat de bezorging niet helemaal goed gegaan is. Heeft u het niet ontvangen? Laat het ons alstublieft weten, dan krijgt u het blad alsnog. Met excuses!

Heeft u een mooie verzameling?

In de hal van het Huis van de Stad, de zgn. Plaza, staan drie vitrinetafels regelmatig leeg. Als u een mooie verzameling heeft en die wel wilt exposeren, neem dan contact op met de voorzitter, Matty Moggré, voorzitter@herderewich.nl

Contributie 2019

Door de wisseling van penningmeester is er bij het vorige blad geen oproep geweest uw lidmaatschapsbijdrage over te maken. Toch kwamen 80 leden hun verplichting al na. We hopen binnenkort de andere 470 betalingen te mogen ontvangen!

De asbestdelver blijft aandacht vragen

In het decembernummer van het Vittepraetje relateerde de auteur Rien de Visser de plaatsing van het beeld aan het 40-jarig bestaan van Asbestona in 1975. Dat is niet juist. Het betreft het zilveren jubileum in 1960. De redactie werd daarop attent gemaakt door een oud-medewerkster van Asbestona. Zij heeft in 1960 de feestelijkheden rond het 25-jarig bestaan meegevierd en was bij de plaatsing van het beeld. In het Veluws Nieuwsblad van 15 september 1960 wordt hiervan melding gemaakt. Ook de auteur was er inmiddels achter gekomen dat hij een vergissing had gemaakt. Hij stuurde nog een foto van de onthulling van het beeld.

Feestelijke onthulling van De Asbestdelver bij het zilveren jubileum van Asbestona in 1960 (foto: Stads museum Harderwijk)

Auteur Rien de Visser pleitte in het Vittepraetje van december 2018 voor de terugkeer van de Asbestdelver in het nieuwe Waterfront, waar het beeld zijn plek had in de gloriejaren van Asbestona. De gemeente is huiverig vanwege de negatieve associaties, aldus dagblad De Stentor. Na een oproep door Herderewich, een enquête in de krant, waaruit bleek dat veel Harderwijkers het met de auteur eens zijn, en vragen van een politieke partij is er goede hoop op een weerzien van het beeld.

Historisch Kenniscentrum Harderwijk

Op de website van het kenniscentrum www.hkharderwijk.nl vind je onder het kopje "bronnen met informatie" interessante gegevens, zoals bijvoorbeeld een telefoonboek uit 1915. Het Historisch Kenniscentrum Harderwijk bevindt zich in het Huis van de Stad naast het Streekarchivariaat Noordwest Veluwe. Je kunt in het HKH terecht voor informatie over de geschiedenis van Harderwijk of voor genealogische zaken. Openingstijden: maandag t/m donderdag van 13.30 tot 16.00 uur. Je vindt het HKH via de zij-ingang van het Stadhuis.

agenda 2019

Vrijdag 7 juni t/m zondag 9 juni 2019
Aaltjesdagen. Zie www.aaltjesdagen.nl

Woensdag 12 juni 2019
Presentatie conceptplan behoud boerenerven Hierden.
Dorpshuis Hierden, 19.30 uur

Dinsdag 18 juni 2019
Lezing over Catharinakapel, door Martijn Pijnenburg en Herman van den Berg
Catharinakapel, aanvang 20.00 uur, zaal open 19.30 uur.

Zaterdag 14 september en zondag 15 september 2019
Open Monumentendagen.
Zie www.openmonumentendagen.nl

Woensdag 18 september 2019
Lezing over het Oude Stadhuis door Jos Kunne, schrijver van het boek over de historie en renovatie van het Oude Stadhuis. Voor leden van Herderewich gratis; niet-leden betalen een kleine bijdrage. Reserveren is wenselijk i.v.m. de beperkte ruimte. Dat kan via de mail: secretaris@herderewich.nl
Oude Stadhuis, Markt, 19.30 uur

2020 75 jaar vrijheid

Het jaar 2020 zal onder andere in het teken staan van de viering van 75 jaar vrijheid en van de herdenking van slachtoffers en leed en van de herinnering aan de oorlogsjaren. Op facebook: www.facebook.com/Harderwijk-bevrijd-355475461841398/

OP NAAR DE 1000 !!

Wim Buitenhuis heeft bij alle huisartsenpraktijken gevraagd of hij een Vittepraetje in de wachtkamer mocht leggen. Ook op verschillende andere leestafels kan er een komen. Op deze manier zorgen we ook voor meer bekendheid voor onze vereniging. Helpt u mee? Vraag om een extra blad. Er zijn er genoeg.

Dissertaties Gelderse Academie naar Streekarchivariaat

Op vrijdag 10 mei 2019 zijn de dissertaties van de Gelderse Academie door Corien van der Meulen (m), directeur van het Stads museum officieel overgedragen aan streekarchivaris Hajo de Roo (r) van het Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe. De ongeveer 960 dissertaties zullen, naast een aantal andere oude boekwerken, worden opgeslagen in de gerenoveerde bewaarplaats van het Streekarchivariaat. Adjunct-streekarchivaris Rudolf Bosch (l): "Door deze overdracht worden de dissertaties en andere historische boeken beter beschikbaar voor nader onderzoek". (foto Els Schrijver)

Vraag om info over kamperen op Landgoed De Leuvenhorst

Sinds een paar jaar doen wij onderzoek naar de kampeergeschiedenis van Landgoed De Leuvenhorst voor een documentaire. Dit landgoed, nabij Hulshorst, was het grootste particuliere productiebos van de Veluwe. De familie Jurriaanse was de eigenaar van het landgoed. Ze stonden vanaf de jaren 20 het vrij kamperen toe in een bosareaal van 1200 ha. Ten behoeve van de watervoorziening werden er voor de kampeerders enkele pompen geslagen. Verder was er alleen maar ongerept bos en zandverstuiving. Buiten de particuliere kampeerders was er ook voor georganiseerde kampeerkampen een plek. Ons Huis uit Amsterdam, De Christengemeenschap uit Den Haag, Het Biologenkamp uit Leiden en het YMCA kregen er alle ruimte. Toen T. Jurriaanse het landgoed in 1978 verkocht aan Natuurmonumenten werd het kamperen op beperkte schaal tot eind 1988 gedoogd. Via deze oproep vragen we informatie, documentatie en verhalen met betrekking tot de geschiedenis van De Leuvenhorst. En het kamperen in het bijzonder. U kunt contact opnemen met Hendrik Ribot: info@ribot.nl. Op de Facebookpagina van De Leuvenhorst vindt u nog meer informatie.

Restanten Stelling Hase

Bij het graafwerk voor de aanleg van de recreatieplas Crescent aan de zuidwestkant van de wijk Drielanden zijn in februari 2019 restanten gevonden van de fundamente van een radartoren uit WOII. Deze restanten behoren bij een groot Duits radar- en afweerstation met de naam Stelling Hase. Stelling Hase was onderdeel van het Duitse luchtverdedigingssysteem en bestond uit meerdere gebouwen: bunkers, afweergeschut, munitieopslag. De archeologische vondsten zullen in het recreatiegebied zichtbaar blijven. (foto Matty Moggré)

tekst Herman van den Berg

Koorvensters in de Catharinakapel

De letterlijke tekst in de algemene informatiefolder van Kunstcentrum De Catharinakapel luidt: "De ramen zijn geschonken door de St.-Catharinavereniging, een vereniging van vrouwelijke parochianen. Het middenraam werd in 1914 geschonken; het linker- en rechterraam in 1938. De ramen werden ontworpen door C. Alberdingk in de Kunstwerkplaats van Cuypers in Roermond. Bij de restauratie van de kapel 1975-1981 zijn ook de zijramen voor zover mogelijk gerestaureerd."

Ik was nieuwsgierig naar C. Alberdingk. Wie is dat, want zulke mooie ramen worden toch niet even zomaar door de eerste de beste glaszetter gemaakt? En zijn het raam uit 1914 en die uit 1938 werkelijk door dezelfde ontwerper gemaakt?

Er zijn nog meer vragen, want op het linkerraam staat de tekst: "De koorvensters zijn gesticht in de jaren 1913". Dit is een vreemde tekst. Er staat namelijk een meervoud in de zin, waar er maar één jaartal wordt genoemd. Zouden de ramen toch alle drie in 1913 zijn gemaakt? Waarom staat er geen 1938 op het raam dat daar in 1938 zou zijn geplaatst?

C. ALBERDINGK

Als Ed van der Heijden hoort van mijn zoektocht verwijst hij mij naar Martijn Pijnenburg, die al eens een studie heeft gemaakt van de Catharinakapel. Van hem krijg ik de titel van het boekje 'Bedeutende Klosterneuburger'.

In 'Bedeutende Klosterneuburger' wordt duidelijk dat de C bij Alberdingk toebehoort aan Clemen-

tine. Zij wordt op 14 juni 1890 in Klosterneuburg, bij Wenen, geboren uit Nederlandse ouders. Haar ouders waren vanuit Nederland naar Oostenrijk verhuisd om de verffabriek van een overleden oom voort te zetten. Clementine volgt een opleiding aan een tekenschool in Wenen. Van 1908 tot 1910 studeert ze aan de kunstacademie in Amsterdam, omdat vrouwen niet worden toegelaten tot de Academie in Wenen. In 1910 gaat Clementine terug naar Klosterneuburg omdat het geld voor de studie op is.

In 1926 trouwt ze met Otto Mehl, ook kunstenaar, met wie ze in 1930 "nach Holland umsiedelte". Ze vestigen zich in Roermond waar Clementine en Otto werk vinden in de Kunstwerkplaats Cuypers. Clementine was een achternicht van Jos Cuypers. (zie het infoblokje: familielatie). Clementine staat

De 3 gebrandschilderde vensters in het koor van de Catharinakapel (foto Ton Pors)

sinds 1 september 1930 als kunstschilderes ingeschreven in het werkliedenregister van Cuypers. Ze werkt er echter voornamelijk als ontwerpster van glas-in-loodramen.

In 1937 vertrekken beiden om politieke redenen terug naar Klosterneuburg.

MIDDELSTE KOORVENSTER

Hier stuit ik al op het eerste probleem. In genoemde folder van Kunstcentrum De Catharinakapel staat als jaartal voor het middenraam 1914 vermeld. Maar op het linkerraam staat dat de koorvensters gesticht zijn in 1913.

En wat alles nog curieuzer maakt: De tekst in de folder is overgenomen uit het boekje 'De Parochiekerken van Harderwijk' van Pastoor Mars, die een gerespecteerd lid was van Herderewich en pastoor van de Catharinaparochie. Hij had dus heel gemakkelijk toegang tot de administratie en het archief van de parochie.

Onduidelijk is op welke informatie Pastoor Mars heeft geconcludeerd dat Clementine Alberdingk de ontwerper zou zijn.

In 1913 of 1914 werkte Clementine nog niet bij Cuypers. Ze woont dan in Klosterneuburg.

Vader Pierre en zoon Jos Cuypers bouwen na 1853 (het jaar van herstel van de bisschoppelijke hiërarchie) veel katholieke kerken in heel Nederland. Hieruit vloeien veel opdrachten voort voor gebrandschilderde ramen. In de Kunstwerkplaats van Cuypers werken allerlei kunstenaars voor het vervaardigen van hout-, steen- en mozaïekwerken, beeldende en schilderkunst. In een interview met Jos Cuypers van 12 september 1931 vertelt hij dat

de kunstwerkplaats tot 1930 geen atelier heeft voor het vervaardigen van gebrandschilderde glas-in-loodramen. Jos Cuypers laat daarom tot 1930 de meeste ontwerpen uitvoeren in het atelier van Frans Nicolas.

Frans Nicolas was, zeker in Roermond, een beroemd vervaardiger van gebrandschilderde ramen.

In de kluis op de Van Maerlantlaan ligt, behalve enkele bouwtekeningen, ook de ontwerp tekening van het hoogaltaar van de Catharinakerk aan het klooster, gedateerd 1911. Op deze tekening, gemaakt door Jos Cuypers, is behalve het hoogaltaar ook schetsmatig het ontwerp van het middenraam, dat zich direct achter het hoogaltaar bevindt, te zien. De ramen links en rechts zijn leeg.

De Catharinakerk aan het Klooster is op 28 januari 1913 gereconcilieerd. Of op die datum in het middenraam al gebrandschilderd glas zat is zeer de vraag. Er zijn geen foto's die dat kunnen bevestigen.

In de periode direct na de ingebruikname van de Catharinakerk is de financiële situatie van de R.K. parochie zeer benard. De toegezegde rijkssubsidies zullen pas in de loop van de volgende jaren uitbetaald worden.

In het notulenboek van het Kerkbestuur wordt tussen 1913 en 1915 op diverse plaatsen gesproken over de verdere verfraaiing van de kerk. Het gaat dan over het plaatsen van beelden, de balustrade bij de bovenkerk en het gebrandschilderde raam. Verder wordt melding gemaakt van giften van de St.-Catharinavereniging, maar ook van

Werknemers van de Kunstwerkplaats Cuypers in 1930. Clementine Alberdingk staat op de voorste rij rechts naast de vrouw in de donkere jurk (Archief Kunstwerkplaats Cuypers Roermond)

Herman van der Berg is stadsgids bij het Gilde van Harderwijker Stadsgidsen

vertragingen in dat verfraaiingsproces als gevolg van het uitbreken van WO I. In het notulendeel van mei 1914 tot juli 1915 wordt onder andere gesproken over het plan van het plaatsen van een gebrandschilderd raam. In het boekje 'De Parochiekerken van Harderwijk' wordt vermeld dat het aanbieden van gebrandschilderd glas een van de eerste schenkingen is van de St.-Catharinavereniging aan de kerk.

In het kasboek van het Kerkbestuur staat bij februari 1913 een betaling aan Nicolas Roermond vermeld. Dit geeft aan dat het plan de kerk te verfraaien met een brandgeschilderd raam al in 1913 vaste vorm heeft. Overigens zijn de giften van de St. Catharinavereniging niet genoteerd in het kasboek van het Kerkbestuur. Wellicht heeft de St.-Catharinavereniging ook zelf rekeningen betaald.

Op grond van bovengenoemde informatie meen ik te kunnen concluderen dat:

- het middenraam is ontworpen door Jos Cuypers en niet door Clementine Alberdingk;
- het middenraam is gemaakt door Frans Nicolas;
- het middenraam is 'gesticht', dat wil zeggen dat de opdracht voor het maken ervan is gegeven, in 1913, maar dat het pas is geplaatst in 1914 of misschien wel in 1915.

LINKER- EN RECHTERRAAM

De ramen links en rechts van het middenraam hebben een andere historie. Op een aantal plaatsen is informatie betreffende deze ramen aanwezig. Allereerst op de ramen zelf. Zoals al gememoreerd staat op het linkerraam, tussen twee schilden, de tekst: 'Deze koorvensters zijn gesticht in de jaren 1913'. Op het rechterraam staat: 'Kunstwerkpl. Cuypers Roermond'.

In het notulenboek van het Kerkbestuur van de St.-Catharinaparochie staat bij 1 juli 1937: 'Met machtiging van Z.H.W. Excell. Aartsbisschop van Utrecht zijn door het Kerkbestuur aangenomen de 2 gebrandschilderde ramen, aangeboden door de St.-Catharina Vereeniging alhier. Alle onkosten, plaatsen, etc. zijn voor rekening der St.-Catharina Vereeniging.' Ondertekend door H. Hoogstraten en A.D. Baars (resp. pastoor tevens voorzitter en secretaris van het Kerkbestuur). De Harderwijker van 15 oktober 1937 bericht het volgende: 'Het zal 18 Jan. a.s. (18 januari 1938 HvdB) 25 jaar geleden zijn, dat de Roomsche Katholieke Kerk in gebruik werd genomen. Ter gelegenheid daarvan heeft de Catharina Vereeniging in het kerkgebouw een twee-

tal gebrandschilderde ramen doen aanbrengen, die thans met het raam dat dezelfde Vereeniging in 1913 aanbood, een schitterend trio vormt. Ongetwijfeld is pastoor Hoogstraten, die de voorstellingen voor de twee zijramen had te ontwerpen in harmonie met het aanwezige middenraam, er in geslaagd een prachtig geheel te verkrijgen. Architect Cuypers uit Roermond heeft dan ook het idee van Pastoor Hoogstraten in alles overgenomen.

Uit dit krantenartikel blijkt dat de journalist in oktober 1937 de drie gebrandschilderde ramen heeft gezien. Hieruit volgt dat 1937 voor de plaatsing van de zijramen beter lijkt dan 1938.

In het notulenboek van het Kerkbestuur staat niet expliciet aangegeven wanneer de beide ramen zijn geplaatst.

CLEMENTINE ALBERDINGK EN DE BEIDE ZIJRAMEN

Het ontwerp van pastoor Hoogstraten is uitgewerkt in de Kunstwerkplaats van Jos Cuypers in Roermond. Het is aannemelijk dat Clementine Alberdingk deze opdracht heeft uitgevoerd. Zij heeft er gewerkt van 1930 tot in 1937. De exacte vertrekdatum bij Cuypers is niet te achterhalen; wel staat vast dat ze met haar man in 1937 terugging naar Oostenrijk. Clementine Alberdingk heeft in de jaren 1936-1937 nog gebrandschilderde ramen gemaakt voor de Basiliek van de H. Nicolaas in IJsselstein. De ramen die helemaal op haar naam komen (ontwerp en uitwerking) zijn gesigeneerd 'C. Alberdingk fecit' Kunstwerkpl. Cuypers 1936'. De niet door haar ontworpen, maar wel (mede) uitgevoerde ramen, hebben als signatuur: 'Kunstwerkpl. Cuypers Roermond' (met eventueel een jaartal). De ramen in de Catharinakapel hebben laatstgenoemde signatuur.

FAMILIERELATIE ALBERDINGK, ALBERDINGK THIJM

Clementine Alberdingk en Jos Cuypers hebben in Fredericus Alberdingk (1756-1830) een gezamenlijke voorvader. Dat is voor beiden meer dan een eeuw terug. Fredericus Alberdingk heeft 2 zoons: Joannes (1788-1858) en Bernardus (1790-1863). Jos stamt af van Joannes, terwijl de tak van Clementine begint bij Bernardus.

VAN JOANNES NAAR JOS:

Joannes mag in 1834 bij Koninklijk Besluit nr 56 de naam Thijm aan zijn familienaam toevoegen. Kinderen van Joannes zijn: J.A. Alberdingk Thijm (1820-1889), de beroemde letterkundige en hoogleraar, en Antoinette Alberdingk Thijm. Antoinette huwt in 1859 met Pierre Cuypers en is de moeder van Jos.

VAN BERNARDUS NAAR CLEMENTINE:

Bernardus krijgt één zoon, Timoteüs. Een zoon van Timoteüs, Hermanus, is de vader van Clementine.

VANDALISME EN RENOVATIE

Nadat de R.K. parochie in 1962 de huidige parochiekerk aan de Van Maerlantlaan in gebruik heeft genomen is de Catharinakapel overgedragen aan de gemeente. Voordat de Catharinakapel begin jaren 80 de huidige bestemming als kunstcentrum kreeg, heeft de kapel een tijd leeg gestaan. Aan het eind van de 70'er jaren is de Catharinakapel gerenoveerd. Die renovatie was onder andere nodig, omdat de glas-in-loodramen met stenen waren ingegoooid. De schade werd geschat op ruim f 50.000,-. Overigens had de Grote Kerk in die periode ook last van vandalisme. Op de ramen van de Grote Kerk is zelfs geschoten.

Uit een interview met architect Posthumus in een krantenartikel uit die periode kan worden opgemaakt dat na het vandalisme het linkerraam het best bewaard is gebleven, maar wel is beschadigd. Het middenraam is zeer ernstig beschadigd, maar nog wel te herstellen en het rechterraam lijkt onherstelbaar vernield.

In 1978 heeft men toch gekozen voor herstel van alle ramen. De reparatie werd uitbesteed aan de firma Jilleba in Leiden, experts op dit gebied. Argument om de ramen te herstellen was: "Als het nu niet gebeurt, komt het er nooit meer van." Vader en zoon Jilleba hebben het voor elkaar gekregen om de drie ramen zoveel mogelijk in de oorspronkelijke staat te restaureren. Voor de stukjes glas, die rond het koor van de Catharinakapel niet zijn teruggevonden, zijn nieuwe glasstukjes gemaakt en ingevoegd. De vreemde tekst in het linkerraam (zie de inleiding) kan het gevolg zijn van die werkwijze. Het tweede jaartal (1937 of 1938) is gewoon niet teruggeplaatst bij het herstel van de ramen. Helaas is er in het Streekarchivariaat geen infor-

matie aanwezig betreffende deze periode. Het zou interessant zijn de huidige ramen te kunnen vergelijken met beschrijvingen, tekeningen en of foto's van voor de vernieling.

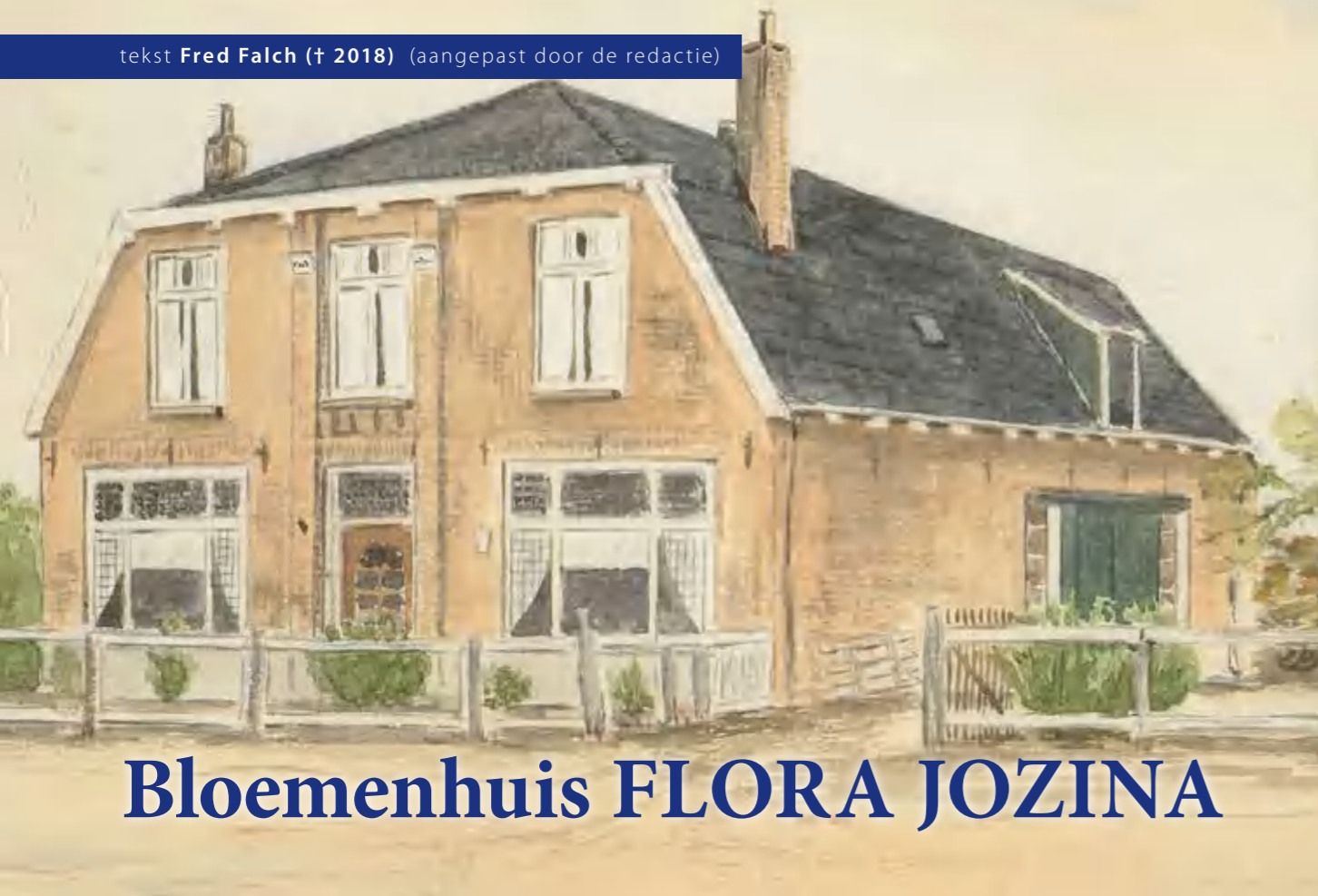
CONCLUSIE

De meest waarheidsgetrouwe tekst betreffende de gebrandschilderde ramen in de Catharinakapel is op grond van vorenstaande: De ramen zijn geschonken door de St.-Catharinavereniging, een vereniging van vrouwelijke parochianen. Het middenraam is geplaatst in 1914, de beide zijramen in 1937. De gebrandschilderde ramen zijn afkomstig uit de Kunstwerkplaats Cuypers in Roermond. Hoogstwaarschijnlijk heeft C. Alberdingk meegewerkt aan de totstandkoming van de beide zijramen.

BRONNEN BIJ HET ARTIKEL

Karel Mars, De Parochiekerken van Harderwijk
Algemene informatiefolder van Kunstcentrum De Catharinakapel;
Notulenboek en Kasboek van het Kerkbestuur van de Catharinaparochie;
Archief van de Catharinaparochie, o.a. ontwerp tekeningen;
Bedeutende Klosterneubürger (www.kultur-klosterneuburg.at/Bereiche/Dokumentation/ONLINE/BEDEUTENDE_KLBGer/ALBERDINGK/Index.html)
De Harderwijker van 24 juli 1912 en 15 oktober 1937;
Het Schilder's Nieuwsblad van 29-07-1966, 13 maart 1975 en 19 februari 1976;
Het Nieuwsblad van het Noorden van 2 november 1978;
Het Nieuwe Instituut Rotterdam: Info betreffende restauratie van de Franse Kerk, voormalig kapel van het Catharinaklooster in Harderwijk door J. Th. J. Cuypers (1911 - 1926) en (1911-1913);
Werkliedenboek van Cuypers 1935;
Vittepraetje, jaargang 21, nr. 1, maart 2017, De Catharinakapel: een eeuw geleden, Ed van der Heijden;
<https://www.genealogieonline.nl/stamboom-driessen/17357900.php>
Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed
De gebrandschilderde glas-in-loodramen in de Basiliek van de H. Nicolaas te IJsselstein

¹ fecit = heeft dit gemaakt

Bloemenhuis FLORA JOZINA

Nu de eigenaren Gerrit en Christina Hoeve van het bloemenhuis FLORA JOZINA aan de Stadsdennenweg 10 per 1 juli 2018 zijn gestopt met de verkoop van bloemen is het interessant na te gaan hoe de bloemenzaak aan haar naam is gekomen. Weliswaar past de naam FLORA JOZINA heel goed bij een bloemenzaak, maar toch heeft die naam een heel speciale herkomst. Fred Falch, die in februari 2018 overleed, heeft daar decennia geleden al eens onderzoek naar gedaan. Zijn bevindingen zijn hieronder weergegeven.

MANUEL VAN MENK

Rond 1800 kwam Salomon van Menk, slager van beroep, vanuit Doetinchem, waar hij in 1780 was geboren, naar Harderwijk om te trouwen met Saartje Brandes, geboren rond 1786 te Harderwijk. Uit dit huwelijk werden 12 kinderen geboren, waarvan er één levenloos ter wereld kwam. Het oudste kind was Manuel

van Menk, geboren op 18 maart 1813, vleeshouwer van beroep. Hij trouwde te Harderwijk met Mientje van Gelder, geboren te Zutphen op 16 oktober 1811. Het gezin kreeg 4 kinderen: **Flora Josina**, geboren te Harderwijk op 19 juli 1844; zij werd vernoemd naar Flora van Gelder-de Wolk, haar grootmoeder en -vermoedelijk via haar tante Josina de Wolff-van

Menk naar haar overgrootmoeder Josina Jonas Levy Brandes-van Gelder.

Sara Jetta, geboren te Harderwijk op 14 januari 1846 en daar overleden op 2 april 1847.

Salomon Jacob, geboren te Harderwijk op 15 april 1852.

Jacob, geboren te Harderwijk op 18 januari 1854.

Hier zien wij dus de naam Flora Josina voor het eerst opduiken, maar hoe lag nu de relatie met het bloemenhuis?

Manuel van Menk was een bekende figuur in Harderwijk. Op 1 augustus 1879 werd hij toegelaten tot de gemeenteraad van Harderwijk. Voorts was hij de voornaamste bestuurder van de Israëlitische Gemeente in Harderwijk en voorganger van de in het jaar 1839 herbouwde Synagoge. Manuel van Menk had ook een aantal huizen en gronden in eigendom.

Achter staande van links naar rechts: Jannetje Vierhouten-Hoeve (1893), Jan Hoeve (1884), Reijer Hoeve (1886), Betje Tromp-Hoeve (1894), Aart Hoeve (1882), Aartje Bos-Hoeve (1891), Gerrit Hoeve (1889), Beertje Brands-Hoeve (1898)

Voor zittend: Hendrika Essenburg-Hoeve (1877), vader Bartus Hoeve (1855-1943), moeder Elisabeth Hoeve-Jansen (1857-1936) Hendrik Hoeve (1880).

In Harderwijk onder andere een huis aan de Smeepoortstraat nr. 34 en een huis met grond aan de Kleine Grindweg (nu Stadsdennenweg). Hij overleed op 21 maart 1894 en werd 23 maart 1894 begraven op de Joodse Begraafplaats in Harderwijk (graf nr. 30).

Ondertussen was zijn dochter Flora Josina op 20 februari 1867 te Harderwijk getrouwd met Salomon (Salli) van der Horst, geboren te Rhenen op 6 februari 1842. Van der Horst was houder van de Bank van Lening. Het echtpaar kreeg 10 kinderen. Met 7 kinderen verhuisde het gezin op 5 juli 1898 naar Amsterdam, Swammerdamstraat 10, en later naar de Ruijschstraat; daar overleed Flora Josina van der Horst-van Menk in 1909.

Jacob van Menk, de jongste broer van Flora Josina, trouwde met Betje Serhpos, geboren te Enschede op 27 april 1852. Zij kregen 9 kinderen. Het jongste kind, een meisje, werd geboren te Harderwijk op 10 september 1895 in een huis aan de Bruggestraat. Het heette naar haar tante Flora Josina. Helaas overleed het meisje vijftien maanden later, op 21 december 1896 te Harderwijk, waar zij op 23 december 1896 op de Joodse Begraafplaats werd begraven.

STADSDENNENWEG

In het jaar 1895 werd Salli van der Horst, de echtgenoot van Flora Josina, eigenaar van de onroerende goederen van zijn schoonvader Manuel van Menk, die een jaar daarvoor was overleden. Tot die onroerende goederen behoorde onder andere een huis met grond gelegen aan de huidige Stadsdennenweg. Salli van der Horst verkocht dat huis met de grond in 1920 aan Gerrit Hoeve.

Wie was Gerrit Hoeve? Hij werd geboren in 1889 als zoon van Bartus Hoeve en Elisabeth Jansen. Het gezin telde naast vijf dochters ook vijf zonen. Meerdere nazaten waren in de tuinbouw werkzaam, o.a. aan het Hoge Pad en de Stadsdennenweg, bij de huidige Johanniterlaan. Zoon Aart, en later twee van zijn zonen, runden allen een slagerij aan de Luttekepoortstraat. Gerrit was 21 maart 1917 getrouwd met Wilhelmina Gijsber(h)ta Migchelsen, een dochter van Lubbartus Migchelsen en Fennetje Klaassen en een kleindochter van Jan Migchelsen, allen uit Harderwijk. De vrouw van Jan Migchelsen was Wilhelmina Gijsberta Wijenberg. Zij werd in de provincie Groningen geboren. Haar vader was weliswaar afkomstig uit Mastenbroek, maar haar moeder Janna Bolhuis was een echte Groningse uit Grootegast. Deze twee woonden overigens later wel in Harderwijk en zijn hier overleden.

Gerrit Hoeve en Wilhelmina Gijsberta Migchelsen op hun trouwdag 21 maart 1917.

Willemina Gijsbarta Wijenberg, 1827-1899, overgrootmoeder van Bart Hoeve

Familiefoto uit 1942 van gezin G. Hoeve-Migchelsen; Bart Hoeve staat achteraan links.

Na een zoon Bartus, genoemd naar opa Hoeve, werd op 7 december 1920 zoon Bart geboren, voluit Lubbartus, naar zijn opa Migchelsen. Het gezin zou zeven kinderen gaan tellen. Jongste zoon Aart heeft voor diverse foto's en aanvullende gegevens gezorgd. Wie in de kranten uit de dertiger jaren in het archief zoekt op Stadsdennenweg 1 of 2, of Flora Josina krijgt dan nog geen treffers van een tuinderij te zien, maar wel gedurende enige tijd een advertentie van ene D. Vasbinder, die daar naaimachines repareert. Als komende van Kleine Grindweg 82 staat hij gedurende 18 maanden vermeld aan de achterzijde van de woningkaart van Stadsdennenweg 2; dit is de plaats waar inwonend personeel en andere, niet aan de hoofdbewoner verwante, personen werden geventeerd. Vasbinder is daarna in oktober 1937 naar Zwolle uitgeschreven. Genoemde Aart Hoeve wist zich wel te herinneren dat in de vooroorlogse jaren een gedeelte van de woning als bedrijfsruimte verhuurd was aan een naaimachinehandelaar, annex reparateur, die er niet gewoond zou hebben, maar er dus blijkbaar wel enige tijd ingeschreven is geweest.

Gerrit Hoeve begon zo in 1920 met het kweken van groenten op de grond rond het huis aan de Stadsdennenweg. Op 22 maart 1922 ontstond er brand. Dat gaf grote consternatie, want zijn vrouw was

net de dag ervoor bevallen van zoon Willem. De kraamvrouw werd bij burens ondergebracht. Daarna werd het vee naar buiten gebracht, maar die hulp kwam te laat voor het paard. Het was al bewusteloos en niet meer te redden. Het bluswater moest trouwens van ver komen, uit de Tuinstraat. Op 15 april 1922 werd al vergunning verleend om het pand opnieuw op te bouwen. De aannemer B. Kok uit Harderwijk kon zo met de herbouw starten. In de oorlog kwam er op 14 oktober 1943 een vergunning om de huidige raampartij te mogen aanbrengen. Inwendig is een en ander gewijzigd ten opzichte van het oorspronkelijke ontwerp, maar de buitenmuren zijn blijven bestaan. In 1961 zijn de bordjes met de naam Flora Josina vernieuwd, ze werden geschilderd door de fa. D. Karssen.

Vader Gerrit overleed al in 1945, op 18 april, de dag dat Harderwijk werd bevrijd, en zijn vrouw op 8 mei 1951. In 1955 nam zoon Bart het bedrijf over, waar hij in 1973 begon met het kweken en verkopen van bloemen. Dat heeft hij gedaan tot 1990. De bloemenverkoop was eerst vanuit een stalletje aan de weg, maar in 1979 werd de woning als verkooppunt in gebruik genomen en op 11 mei werd het bloemenhuis Flora Jozina officieel geopend.

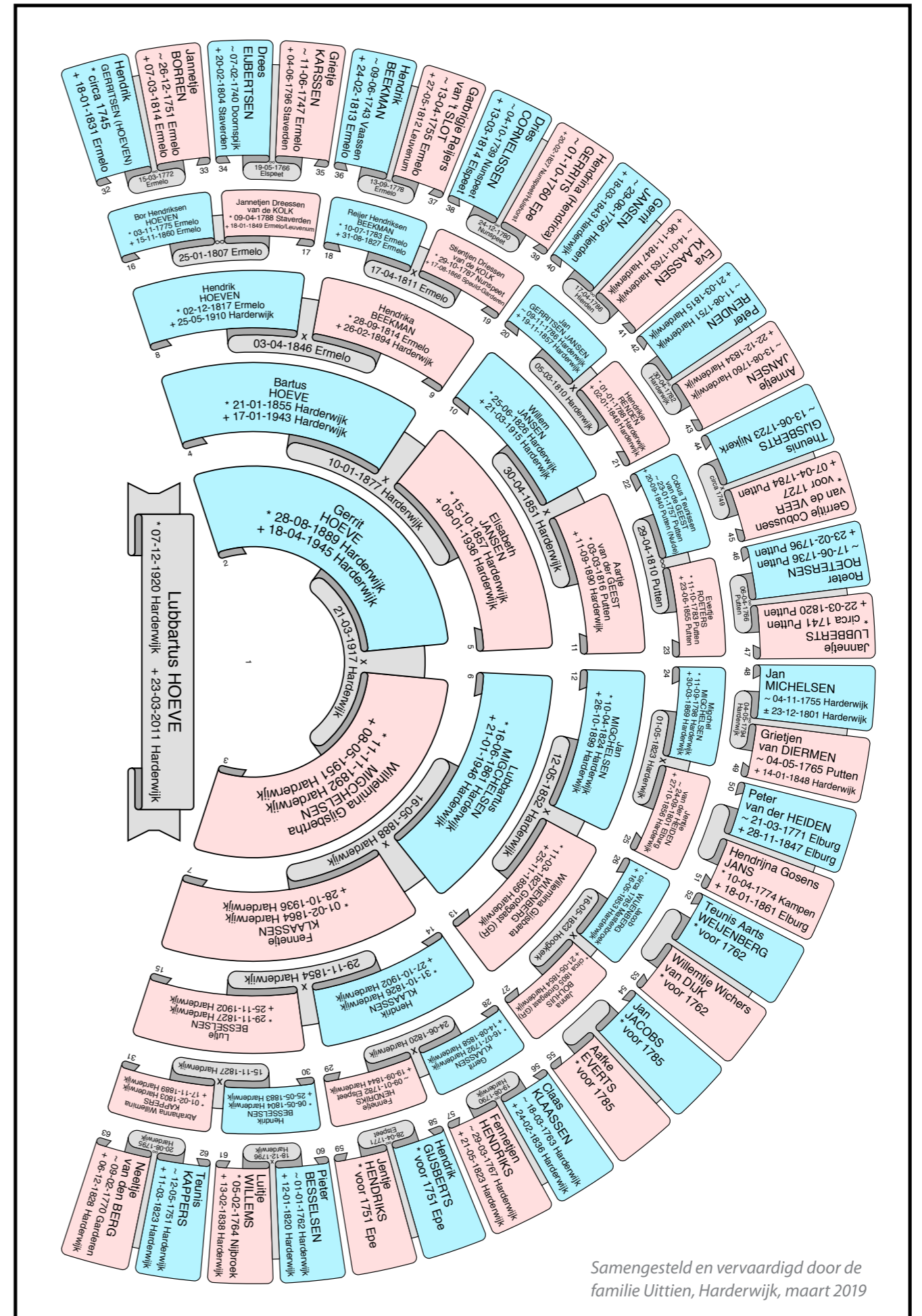
In een interview uit 1983 met Bart Hoeve en zijn vrouw Aartje Foppen

is te lezen dat bij de aankoop in 1920 bedongen is dat de woning de naam FLORA JOSINA zou blijven dragen, als herinnering aan het jong overleden meisje Flora Josina van Menk, kleindochter van Manuel van Menk.

Toen Gerrit en Christina Hoeve in 1990 de bloemenzaak van vader Bart overnamen, is de naam FLORA JOZINA gebleven. Een naam die heel goed past bij een bloemenzaak.

N.B. Na het verdwijnen van de Oudeweg, tussen de Stadsdennenweg en de Hierdenseweg, ooit bekend als de "Platluus", en de sloop van de oude woningen op de tegenwoordige parkeerplaats en het gazon, kregen de woningen langs het huidige voetpad op de plaats waar nu het speelterreintje is, ook Stadsdennenweg als adres. Door de omnummering kreeg het bedrijf van Hoeve daarna huisnummer 10.

Hendrik en Aart Hoeve, de jongste broers van Bart Hoeve; foto van rond 1940.

Samengesteld en vervaardigd door de familie Uittien, Harderwijk, maart 2019

Hendrik Dalhuisen amateurfotograaf

De Harderwijkse onderwijzer Hendrik Dalhuisen (1850 – 1927) was een veelzijdig man, zo blijkt uit de biografie in het voorgaande Vittepraetje. Daarin verhaalde Anne Vermeer hoe Dalhuisen zich als onderwijzer en onderzoeker ontwikkelt. In dit tweede deel is aandacht voor Dalhuisen de fotograaf. De foto's die hij maakte zijn van historisch belang. Het Stadsmuseum Harderwijk ontsluit daarom de grote collectie foto's van deze bijzondere onderwijzer.

Vanaf wanneer precies Dalhuisen fotografeert, is niet met zekerheid vast te stellen. Een foto van het gezin van stadswerkbaas Rende Vermeer voor het raam van hun Hortushuis is vermoedelijk in 1880 door Dalhuisen genomen.

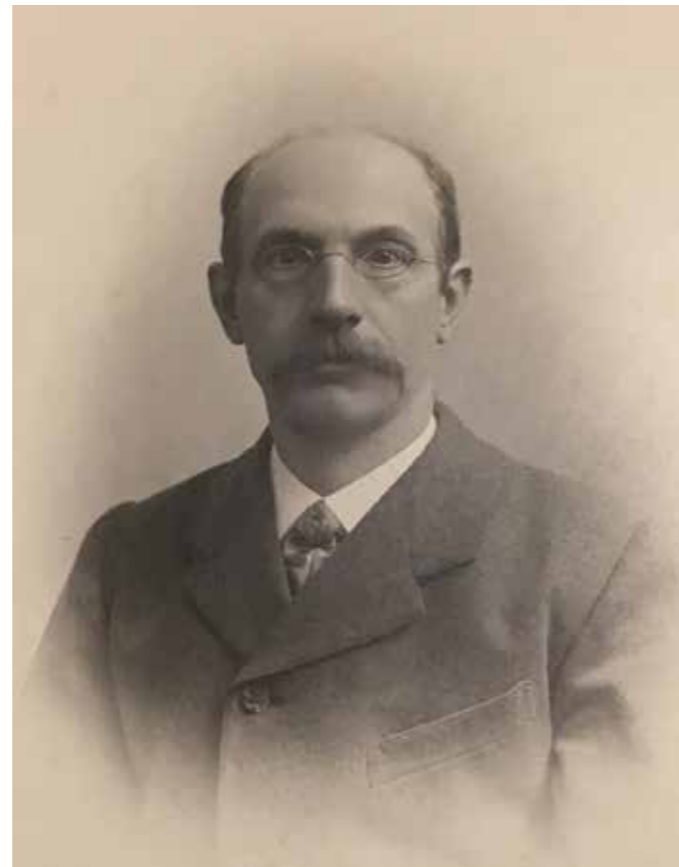

De zeven stereofoto's met 'tableaux vivants', ook genomen in de Hortus, dateren waarschijnlijk uit de periode 1880-1885. De stereofoto met Rendes dochters Reijntje, Everdina en Koosje Vermeer is zomer 1889 of 1890 in de Hortus genomen. De Kodak-1 foto's van vissers, marktlieden en straten in Harderwijk zijn mogelijk al in 1889 (het jaar van de introductie van de Kodak-1 camera) gemaakt. De zes foto's van het 25-jarig jubileum van Rende Vermeer in de Hortus zijn te dateren op 4 maart 1893.

FOTOGRAFENVERENIGING HELIOS

Dalhuisen wordt op 11 december 1891 aangenomen tot 'kunstlievend lid' van de Amsterdamse amateurfotografenvereniging Helios. Helios was 'de geleerde vereeniging' met een groot aandeel hoogleraren. In het laatste decennium van de 19^e eeuw zijn er - naast het oude patriciaat en de nieuwe maatschappelijke bovenlaag van

Gezin Vermeer voor Hortushuis.
Zoon Andries staand; foto collectie Vermeer

bankiers, effectenmakelaars, fabrikanten en notarissen - ook mensen uit de lagen daaronder lid geworden van de vereniging, zoals de onderwijzer Dalhuisen, maar ze vormen een minderheid. In 1894 wonen zestig van de 73 leden in Amsterdam en slechts dertien daarbuiten; Dalhuisen is de enige uit Harderwijk. Hij blijft lid tot in december 1897 Helios wordt opgeheven.

Dalhuisen maakt opnames met stereoglasposities en -negatieven, met een stereocamera (afdrukken van 2x 77x74 mm), op rolfilm met een Kodak-1 (doorsnede 6,25 cm), en een camera voor rechthoekige foto's (meestal 160x100 afgedrukt).

In 'Kent u ze nog ... de Harderwiekers' wordt gesteld dat Dalhuisen met een 'spionage-camera' fotografeert, maar de originele afdrukken van die foto's lijken eerder die van een Kodak-1 te zijn, die hij mogelijk enigszins verborgen onder zijn jas hanteerde. De camera hield hij dan voor

zijn borst, zoals ook te zien is aan de schaduw van Dalhuisen op de voorgrond van de foto van oude wagens op de Markt.

Dalhuisen maakte voornamelijk foto's van vissers, marktlui en stadstafereeltjes, van straten, gebouwen en de haven van Harderwijk. Vanuit alle drie de huizen waar hij woonde, heeft hij uit het raam opnames gemaakt. Hij fotografeert in de omgeving van Harderwijk de bossen, hei en buitenwegen, soms met mensen erop. Hij fotografeert in 1908 het berijpte Slingerbos en het kruiend ijs op de Zuiderzee, maar ook specifieke gelegenheden zoals in de Hortus bij het 25-jarig ambtsjubileum van Rende Vermeer in 1893.

Daarnaast zijn er stereofoto's van een vakantie in Zuid-Limburg, de Eifel en Zeeland. Opmerkelijk zijn ook de vijf 'tableaux vivants' (vermoedelijk tussen 1879 en 1882 genomen) in de Hortus met Andries Vermeer, Antonie van Ganswijk, Hermanus Wilbrink, een onbekende, en Dalhuisen zelf.

Vlnr. Antonie van Ganswijk, Hermanus Wilbrink, zittend een onbekende, Andries Vermeer, en Dalhuisen. Dalhuisen houdt een bordje omhoog met "Wie?". Collectie Petersen

Wat men met de verschillende voorstellingen wil uitdrukken is niet duidelijk. Mogelijk vertoont hij die ook bij zijn voordrachten met de toverlantaarn, waarvoor Dalhuisen zelf ook glasnegatieven maakt. De Harderwijkerkrant van 30 maart

Kodak-1-foto Markt rond 1893, collectie Petersen

1901 vermeldt: "er was afwisseling genoeg: oud en nieuw Harderwijk met bekende en onbekende figuren, historie en 'fantasie', ernstige en grappige tafereeltjes".

Ten slotte heeft Dalhuisen mogelijk ook in opdracht foto's van Harderwijk gemaakt ten behoeve van prentbriefkaarten van de firma Wuestman.

DE COLLECTIE DALHUISEN

Aanleiding voor een onderzoek naar Dalhuisen als fotograaf zijn een aantal foto's die bij de bloemisterij van Jan en Janna Hemeltjen-ten Hove in de Bruggestraat nagelaten zijn door Andries Vermeer (1855-1942), die de laatste negen jaar van zijn leven bij hen in huis heeft gewoond. Andries was collega en boezemvriend van Hendrik Dalhuisen; zij trokken zeer veel met elkaar op. Zeven foto's uit het fotoboek van An Petersen-Hemeltjen, de dochter van van Jan en Janna, gemaakt met een Kodak-1 camera, zijn te herleiden tot het 25-jarig ambtsjubileum in maart 1893 van de vader van Andries, de stadswerkbaas Rende Vermeer, in de Hortus.

Voor de deur in de Hortus, tweede van rechts Rende Vermeer, rechts vermoedelijk Jan Hendrik Makkink, stadsarchitect, collectie Petersen

Van de twintig andere Kodak-1-foto's in dit album, van vissers, marktlieden en straten in Harderwijk zijn er vier afgedrukt in 'Kent u ze nog ... de Harderwiekers' (en gezien de specifieke beschadigingen, gescand uit dit album) en worden daar toegeschreven aan Dalhuisen. Daarnaast lijkt uit dit album een aantal andere foto's ook van Dalhuisen afkomstig: onder andere stereofoto's (2x 77x74 mm), on-gekartonneerde afdrukken, foto's van 160x100 mm, in verschillende afdrukprocedés: Woodburytypie, kooldruk, albuminedruk en gelatinezilverpapier. Naast de foto's in dit album zijn er nog ruim 100 losse stereofoto's in bezit van de familie Petersen-Hemeltjen. Een paar foto's kunnen herleid worden als genomen vanuit de eerste verdieping van de drie huizen waar Dalhuisen in Harderwijk heeft gewoond: de Smeepoortenbrink 7, de Donkersraat 61 op de hoek van de Markt, en de Smeepoortstraat 19.

Smeepoortenbrink 20 genomen vanuit 7 1 hoog uitvoering zonder karton 75x160mm

Marktafereel van bovenaf gezien

Beeld van de Donkerstraat rond 1900

Smeepoortstraat 19 vanuit 1^e verdieping Collectie Petersen

Vanuit die laatste twee posities blijken er ook stereofoto's uit het Stadsmuseum Harderwijk te staan op www.collectiegelderland. Deze worden daar toegeschreven aan Feitze Zandstra.

Nader onderzoek wijst uit dat er in 1984 door Epenaar F. Zandstra honderden foto's aan het Stadsmuseum Harderwijk zijn overgedragen. Feitze Zandstra was actief lid van de historische vereniging Ampt Epe, en vermoedelijk heeft

hij de door hem overgedragen foto's gekregen van de nicht van Dalhuisen, Jennigje Koldenhoven-Nieuwenhuis in Oene, waar Dalhuisen zijn kamer gehouden had en regelmatig verbleef (zie het vorige Vittepraetje)..

LANTAARNPLAATJES

Nader onderzoek in het Stadsmuseum wijst uit dat zich daar nog enige honderden stereofoto's in het archief bevinden die op grond van overeenkomst in afbeelding en/of handschrift van aantekening op de achterzijde toegeschreven kunnen worden aan Dalhuisen. Verder een serie van 75 glaspositieven of lantaarnplaatjes met opnamen van Dalhuisen en ook een serie van twintig stereo glasnegatieven die in 1986 geschonken zijn door L. van Polen, met oude topografische opnames van Harderwijk die in opdracht van de fa. Wuestman in Harderwijk zijn gemaakt. In ieder geval één uit die laatste serie is door Dalhuisen gemaakt, omdat eenzelfde, niet-bewerkte en on-gekartonneerde afdruk daarvan zich ook in het fotoboek van An Petersen-Hemeltjen bevindt.

Ook de foto's uit de eerste VVV-gids van Harderwijk, in 1902 uitgegeven door Wuestman, zijn waarschijnlijk van Dalhuisen.

Ten slotte meldt Schilder's Nieuws- en Advertentieblad in een inleiding op hun Kerstbijlage uit

Andries Vermeer op een 'safety', collectie Vermeer

1999 dat de oudste foto's in hun archief dateren uit het begin van de eeuw en afkomstig zijn van Dalhuisen. Mogelijk heeft 'Het Schildertje' na het opgaan in de Harderwijker Courant eind 2002 deze aan het Stads museum geschonken, omdat een aantal in de Kerstbijlage afgedrukte foto's ook bij het Stads museum te vinden zijn (foto 1 en 2 uit de bijlage komen overeen met 0206-F-16216 en F-16214). Een deel van de foto's is mogelijk ook afkomstig van een glasnegatieven-collectie van de firma Wuestman die bewaard is gebleven bij een particuliere verzamelaar.

De foto's die Zandstra aan het archief in Epe heeft overgedaan, blijken voornamelijk (matige) reproducties en nieuwe afdrucken te zijn. Daarvan kon niet vastgesteld worden van wie ze afkomstig zijn, maar wel (op basis van de achterkanten van de foto's) van een vijftal originele afdrucken. Ten slotte is in Oene bij de nazaten van de vroegere knecht van Koldenhoven, die in 1978 het huis en inboedel van het huis van Jennigje Koldenhoven-Nieuwenhuis erfden, nog een aantal foto's gevonden die aan Dalhuisen toegeschreven kunnen worden, onder andere een van de 12-14-jarige Albert van Koldenhoven, neefje van Dalhuisen, op een boerenkar. Deze foto is daardoor te dateren omstreeks 1890-1892. In de collectie Petersen zitten ook een drietal foto's die qua afdruk en kartonnage gelijk zijn: van het havenhoofd, van de Essenburg, en van een defilé op de Markt.

Militair defilé op de Markt

Ook enkele foto's die Rende Vermeer, de zoon van Andries, heeft nagelaten, kunnen aan Dalhuisen toegeschreven worden, bijvoorbeeld Andries op de fiets. Het is een 'Safety', een wedstrijd fiets voor op de weg, met ventielen en luchtbanden, en de foto is op grond daarvan te dateren tussen 1892-1895.

PERSPECTIEF

Uit verschillende collecties blijken nu dus foto's uit de periode 1880-1925, zonder naam of waarbij een andere naam wordt vermeld, aan Dalhuisen toegeschreven te kunnen worden. De collectie Petersen is inmiddels aan het Stads museum geschonken. In de loop van 2019 wordt in samenwerking met Peter Overeem, collectiebeheerder van het Stads museum Harderwijk, een precieze inventarisatie en beschrijving gemaakt van de foto's uit de verschillende collecties. Dalhuisens oeuvre is te interessant om onbeschreven in de archieven te laten zitten. Niet alleen interessant voor de geschiedenis van de stad Harderwijk en haar inwoners, maar ook interessant in breder perspectief: zoveel ogenblik-foto's als Breitner vanaf 1894 of de Zweed Carl Størmer tussen 1893 en 1896 maakte, heeft Dalhuisen met zijn Kodak-1 camera weliswaar niet geschoten in de jaren 1890-1893, maar hij was er wel eerder mee dan Breitner, van wie – blijkt nu achteraf – ten onrechte gesteld wordt: "Van geen enkele fotograaf uit die jaren is soortgelijk spontaan werk bekend." Hiermee, en ook met het in sommige stereofoto's door hem gekozen perspectief 'van bovenaf' lijkt Hendrik Dalhuisen zijn tijd ver vooruit te zijn geweest.

Dit artikel staat in zijn geheel ook op de website van Herderewich, maar dan met literatuurlijst en uitgebreid notenapparaat. Vanwege het ruimtebeslag heeft de redactie ervoor gekozen om deze in het magazine weg te laten.

Restant Ooster- of Nieuwe Blokhuis, situatie 2018, onderdeel Waterfront (fotocollectie N.C.R. de Jong)

tekst Niek de Jong

Roerige tijden in Harderwijk (1788-1795)

Het laatste kwart van de 18^e eeuw was een roerige periode in de republiek der Verenigde Nederlanden. Oranjegezinden en patriotten bestookten elkaar. In Harderwijk was het eveneens onrustig. Ramen van magistratleden werden ingegooid. Ook het Ooster- of Nieuwe Blokhuis, waarvan een deel is opgenomen in het hernieuwde Waterfront, speelde hierin een rol.

OOSTER- OF NIEUWE BLOKHUIS

Op 16 augustus 1787 meldt de heer Heribert van Westervelt, schepen van Harderwijk, aan de Raad dat hij gisteren samen met de heer Joost Hermen van Erckelens in de "Rigterenbank" had vernomen dat op het Blokhuis ten oosten van de stad twee stukken kanon met nodige ammunitie werden geplaatst. Voor de twee vrouwen, die in de huisjes op het blokhuis woonden was een andere plaats geregeld. In het ene huisje werd het kruit opgeslagen. De magistraat¹ was hier niet blij mee. De constructie van het Blokhuis was volgens hun slecht. Sommige delen waren ingestort. De muren waren alleen ter bescherming tegen de zee. Het Blokhuis was niet geschikt voor het oprichten van een batterij. Het gedreun van de kanonnen zou schade aanbrengen.

Ooster- of Nieuwe Blokhuis, gedeelte stadsprofiel van Harderwijk van Georg Braun en Frans Hogenberg, 1595 (fotocollectie N.C.R. de Jong)

¹ In de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden bestond het stadsbestuur uit de magistraat en de vroedschap. De magistraat was het college van burgemeesters en schepenen; de leden werden gekozen voor een periode van 4 jaar. De vroedschap was te vergelijken met de tegenwoordige gemeenteraad; de leden hiervan werden via coöptatie gekozen en levenslang lid.

Op 17 juli 1788 wordt het geschut en ammunitie verwijderd en op 24 oktober meldt kolonel Westerloo, commandant van het garnizoen dat de woningen op het Oosterblokhuis geheel van kruit ontruimd zijn. In deze periode was het een komen en gaan van regimenten. Ze werden ingekwartierd en vertrokken weer. De stad was tjokvol soldaten, zodat er ook in Tonsel en Hierden ingekwartierd moest worden. In 1793 was er een gat in de muur van het Oosterblokhuis zodat het hoge water het kruit in de twee huisjes bedreigde.

VERVANGING ORANJEZINDE MAGISTRAAT

Begin 1795 trokken Hessische en Engelse troepen door Harderwijk. Op 26 januari werd de stadskas geplunderd. De secretaris mr. Johan C.F. de Vries en burgemeester Franciscus Martinius werden gedwongen, bedreigd en mishandeld door kolonel Boulé van de Ulanen, adjudant Verhoes van het regiment Royal Emigré en enige huzaren, om de stadskas over te dragen. Burgemeester Joan Gordon, die 's avonds op het stadhuis was, liep een houw met een degen op en werd mishandeld. Een poging om de wacht in brand te steken mislukte. Een dag later verschenen de Franse troepen onder leiding van generaal Jardon. De tweede burgemeester kreeg op 1 februari van de burgers Gelderman, overste van het Franse leger, Van Hoëvell, geëngelijkt van het revolutionaire comité van Amsterdam en de Harderwijkers Jan Jacob Steenwinkel en E. Duvergé opdracht de gegoede burgerij van Harderwijk op te roepen om 's morgens om twee uur in de Grote Kerk bijeen te komen. De Harderwijkse patriot Jan Gelderman was in 1787 bij de inval van de Pruisische troepen gevlucht naar Noord-Frankrijk. Nu kwam hij met de Franse troepen als officier terug naar Harderwijk. Op de hierboven genoemde bijeenkomst in de Grote Kerk wordt de Oranjezinde magistraat vervangen door patriotten. De door de burgerij benoemde commissarissen ontslaan de Raad, de secretaris en de gemeenslieden en vervangen hen door 13 provisionele volksvertegenwoordigers.

Even voorstellen: Jan Ruijne

Zijn brood verdient hij als journalist, maar van beroep is hij historicus. Sinds februari 2018 is Jan Ruijne (61) als vrijwilliger actief voor Herderewich. Als aspirant-bestuurslid was hij bij alle vergaderingen van het bestuur aanwezig en, nu de Algemene Leden Vergadering in april akkoord is gegaan, is hij volwaardig bestuurslid. Jan is ook vrijwilliger bij het Historisch Kennis Centrum en maakt ook deel uit van het redactieteam van het Vittepraetje. "In de jaren tachtig maakte ik deel uit van het dagelijks bestuur van het Veenkoloniaal Museum in Veenendam. Dat was een fantastische tijd waar ik met veel plezier op terugkijk. Door mijn drukke werk moest ik mijn hobby loslaten. Nu, dertig jaar later, krijg ik opnieuw de kans om iets met mijn historische kennis te doen. Daar ben ik blij om en ik hoop de komende tijd van enig nut te zijn voor Herderewich. Ik heb er in elk geval veel zin in."

BRONNEN BIJ HET ARTIKEL

Streekarchivariaat Noordwest Veluwe, locatie Harderwijk, Oud-Archief Harderwijk inv. 32.

C.A. Bos, e.a., *Geschiedenis van Harderwijk*, 1998, Uitgeverij Boom Amsterdam

Patriottenvaandel Harderwijk
(Stadsmuseum Harderwijk)

Omhoog klimmen naar de schilderijen van Ewolt van Delft

Een labyrint van steigerbuizen is het eerste wat bezoekers van de Grote Kerk van Harderwijk zien als ze binnenkomen. Het is een enorme constructie die de gewelven aan het zicht onttrekt. Bovenop de steigerstelling ligt, op twintig meter hoogte, een tijdelijke houten vloer, bereikbaar via steile ijzeren trappetjes. Wie het aandurft deze te beklimmen wordt beloond met een fantastisch zicht op de schilderijen die eeuwen geleden in de gewelven zijn aangebracht. Het is uniek dat Harderwijkers de kans wordt geboden zó dichtbij deze schilderijen te komen.

*Restaurator Aafje Bouwhuis staat op de tussenvloer, twintig meter boven de begane grond. Ze laat een werktekening zien met daarop in blauw de schildervlakken die het meest zijn beschadigd.
(foto: Jan Ruijne)*

Die schilderijen zijn ook gelijk de reden voor de bouw van de steigers: ze moeten hoognodig gerestaureerd worden. Het is een precies karwei dat wordt uitgevoerd door de vijf werknemers van restauratieatelier Bouwhuis en Journée. Ze werken vanaf de tijdelijke vloer op twintig meter hoogte. Op die vloer staan ook weer diverse steigers van zeven, acht meter hoog. Dat is nodig om ook in de hoogstgelegen nissen te kunnen komen.

VERRASSING

Vijftig jaar geleden kwamen de schilderijen tevoorschijn. Dat was tijdens de vorige restauratie van de Grote Kerk. Het was een verrassing, de schilderijen lagen verborgen achter twaalf lagen kalk. Wat ze zo bijzonder maakt is dat ze zijn aangebracht in 1562, vier jaar vóór de

Beeldenstorm, in een woelige periode waarin de katholieke kerk het zwaar te verduren kreeg. Zestien jaar later, in 1578 deed de Reformatie haar intrede in Harderwijk. De katholieke geloofsbeleving van de zestiende eeuw werd daarna letterlijk weggekalkt. De schilderijen worden bedreigd doordat de gewelven werken. Het veroorzaakt scheuren in de kalklaag waarop de schilderijen zijn aangebracht. "Kalk is heel elastisch materiaal", vertelt restaurateur Aafje Bouwhuis, "maar er zit natuurlijk wel een grens aan." En die grens is duidelijk overschreden, zo laten de scheuren zien. Bouwhuis vertelt dat er aan weerszijden van de gewelven wordt gewerkt. Een gespecialiseerde aannemer herstelt en verstevigt het stenen gewelf vanaf de bovenkant. Tegelijkertijd doen de restaurateurs aan de onderkant hun werk.

Deze afbeelding laat duidelijk zien dat hele stukken kalk zijn verdwenen. De restauratoren Aafje Bouwhuis en Nanon Journee gaan geen schilderijen reconstrueren, ze richten zich op het conserveren van wat er nog is. (foto: Jan Ruijne)

Veel van dat werk bestaat uit het injecteren van de kalklaag waardoor de scheuren minder zichtbaar worden en de kalklaag zelf wordt verstevigd. Aafje Bouwhuis: "Een deel van de schilderijen is vervaagd of zelfs geheel verdwenen. We gaan die niet terughalen. We willen alleen behouden wat er is."

BIJBELSE TAFERELEN

De schilderijen laten veel bijbelse taferelen uit het Nieuwe Testament zien. Ze zijn in 1561 en 1562 aangebracht door meesterschilder Ewolt van Delft en zijn dochter Agatha van Deventer. Ze zijn kleurrijk en hebben een grote uitdrukingskracht. Dat er in Nederland maar heel weinig van dergelijke schilderijen bewaard zijn gebleven maakt ze zo bijzonder. In april zijn de gewelven boven het koor aangepakt. De omgang was toen al gedaan. In mei wordt de viering onder handen genomen. De rest van het restauratiewerk moet wachten op een volgende subsidieronde. Want geld is altijd een knelpunt bij dit soort projecten. Wat dat betreft is er in al die eeuwen weinig veranderd: één van de laatste schilderijen van Van Delft

laat een kerkmeester zien met een omgekeerde collectezak. Met andere woorden: ook toen was het geld op.

De volgende twee fases van de renovatie zijn voor 2020 en 2021 gepland. Maar er is nog veel geld nodig. Wie de Grote Kerk een warm hart toedraagt kan donateur worden. Wie geld wil geven kan dat doen op NL07 RABO 0373 7142 54 t.n.v. Stichting Vrienden van de Grote Kerk.

Leden van Herderewich konden in april en mei voor half tarief de gewelvschilderingen bekijken. Na een enthousiaste inleiding door lid van Herderewich, tevens vrijwilliger bij de kerkrondeleiding Jannie Spaan-Foppen, in de naast de kerk gelegen Wheme, konden bezoekers omhoog klimmen en het restauratiewerk met eigen ogen aanschouwen. Het was een unieke, eenmalige kans om de schilderijen van dichtbij te zien. Zoals het nu lijkt volgt over veertig, vijftig jaar een nieuwe onderhoudsronde. Tot die tijd blijven de gewelven onbereikbaar en zijn de schilderijen alleen vanaf de begane grond te zien.

Veldkampkerk maakt plaats voor ouderenzorg

Begin dit jaar, februari 2019, is de Veldkampkerk in Harderwijk afgebroken. Het vormt een hoofdstuk in het afbouwen van het aantal kerkgebouwen van de Protestantse Kerk Nederland (PKN) in Harderwijk. In 1957 werd de Veldkampkerk geopend in de toen nog nieuwe wijk Tweelingstad, die bestond uit de buurten Tinnegieter, Wittenhagen en Veldkamp. De bevolking van Harderwijk groeide sterk en de Plantagekerk kreeg door het steeds maar groeiende aantal leden ruimtegebrek. Er moest daarom gebouwd worden.

Veldkampkerk (ansichtkaart collectie Ribot)

Harderwijk groeide na de oorlog stevig, onder meer door grote aantallen medewerkers van Defensie die werkzaam waren op de School Militaire Inlichtingendienst (SMID), het Opleidingscentrum Infanterie (OCI) en de staf van de 4de divisie die hier gelegerd werden. Ook medewerkers van industrieën die zich hier vestigden, zoals al eerder de Fino (later California), Van Delft Koekfabriek en Samofa (Samenwerkende Motoren Fabrieken) hadden behoefte aan huisvesting en daarom werd in 1951 gestart met de bouw van Tweelingstad. Natuurlijk hoorden daar voorzieningen bij en in het verzuilde Nederland behoorde een kerk destijds tot de eerste levensbehoeften. De Gereformeerde kerk in Harderwijk had midden jaren vijftig ongeveer 2.000 leden en de Plantagekerk met 850 zitplaatsen was te klein voor het aantal bezoekers,

waardoor er vaak ook diensten werden gehouden in een schoolgebouwtje. Er werd voor de realisering van een nieuwe kerk een bouwcommissie in het leven geroepen die de bouw ging voorbereiden en er werd direct een gironummer geopend voor de benodigde fondsen. Er werd gedacht aan een kerk die tevens dienst kon doen als wijkcentrum in de jonge wijk, want het verenigingsleven bloeide als nooit tevoren. De nieuwe kerk werd gepland aan de Eikenlaan, centraal in de wijk Tweelingstad. Architect J.H.W. Jansen maakte een voor die tijd modern ontwerp want met enige fantasie leek het ontwerp op een circustent. Veel kerken die in die tijd zijn gebouwd kregen een moderne architectuur als vertegenwoordigers van een nieuwe tijd. Een tijd die vooruitgang symboliseerde en een tegenwicht vormde met de sombere jaren die aan deze periode vooraf gingen. Op 13 oktober 1956 werd de eerste steen gelegd door de heer W.J. Berends, een tabakswinkelier uit de Bruggestraat, die veel voor de kerk had gedaan en die met zijn 83 jaar een van de oudste leden (!) van de kerkelijke gemeente was. De bouwsom voor de grond en de kerk kwam op ongeveer 350.000 gulden. De bouw verliep voorspoedig en op 14 juni 1957 werd de openingsdienst gehouden waarbij ds. Jac. Andree

Eerste steenlegging (archief Veldkampkerk)

voorganger was. Als openingslied werd gekozen voor Psalm 150, de verzen 1,2 & 3.

Na afloop sprak Burgemeester Numan zijn voldoening uit over het feit dat velen zich gebonden wisten aan de nieuwe kerk en maakte hij melding van gevorderde plannen voor de bouw van een aantal andere kerken. Na afloop was er een gezellige bijeenkomst, waarbij geheel passend in die tijd de aanwezigen een 'rokertje' kregen aangeboden.

CIRCUS ANDREE

De kerk werd in de volksmond al spoedig Circus Andree genoemd, naar de predikant die er regelmatig preekte. Ds. A. Dercksen was wijkpredikant van Tweelingstad met speciale aandacht voor de militairen. Hij was ook bestuurslid van het Protestants Militair Tehuis (PMT), het Christelijke Lyceum en het Boerhaave Ziekenhuis.

ORNAMENT

Op het dak van de kerk was een stalen ornament geplaatst dat een wereldbol voorstelde met daarop een kruis, als symbool van een kerk die midden in de wereld staat. Het ornament werd verlicht door een zachtgroen licht dat al vanaf verre zichtbaar was. Het puntdak was weliswaar modern, maar voldeed niet aan haar doel, want de eerste jaren lekte het voortdurend. In 1968 deed de kerk een beroep op de dakdekker die het daarop nog eens in zijn geheel renoveerde. Vanaf die tijd was het in elk geval droog in de kerk.

KERKRAAM

Een andere bijzonderheid was het prachtige kerkraam, in glas en lood uitgevoerd (zie achterkant van dit Vittepraetje). Het stelde vissers voor die hun netten binnenhaalden met op de achtergrond een botter op de Zuiderzee. Het symboliseerde de verbondenheid van de kerk met Harderwijk, dat immers een vissersstad was. Als tekst was Mattheus 4 : 19 toegevoegd: 'Ik zal u vissers der mensen maken'. De Veldkampkerk werd overigens niet de kerk van de vissers, die over het algemeen niet in Tweelingstad woonden. Maar de vissers in het raam symboliseerden tevens Jezus met zijn discipelen, volgens de Bijbel afkomstig uit een vissersgemeenschap. Het raam was gemaakt door glaskunstenaar Jan Wijkmans.

ORGEL

In eerste instantie was er nog geen orgel in de kerk. Er werd gespeeld op een twee klaviers harmonium, ook wel minachtend 'de spijkerkist' genoemd. In 1964 werd een echt orgel geplaatst dat werd geleverd door Fonteijn & Gaal. In 1966 trad Wim Bakker toe tot de groep van organisten en hij bespeelde het orgel ruim veertig jaar. Bakker was tevens de oprichter van The Rejoyce Singers die in 1970 werden opgericht en maakte als pianist deel uit van de groep Shine.

MILITAIREN IN DE WIJK

Behalve voor de gewone wijken was de Veldkampkerk de kerk voor twee speciale doelgroepen. Ten eerste waren daar de militairen, waaronder veel dienstplichtigen die gelegerd waren bij het Opleidingscentrum Infanterie, de WGF kazerne en Kranenburg-Noord. Het was niet de gemakkelijkste doelgroep want veel soldaten hadden meer belangstelling voor het uitgaansleven dan voor de kerk. Toch waren er regelmatig bijeenkomsten voor militairen en bij de zondagse dienst hing de garderobe vol militaire hoofddeksels en uniformjassen.

SONNEVANCK

Ook de 'Sonnevanck'-wijk viel onder de Veldkampkerk. Sonnevanck, aan de Leuvenumseweg was een sanatorium dat geleidelijk transformeerde tot ziekenhuis/verpleeghuis. Er woonden van oudsher veel personeelsleden met hun gezinnen in dienstwoningen op het terrein en tevens was er een personeelsflat waar leerling-verzorgenden/verpleegkundigen gedurende hun opleiding waren gehuisvest. Met Sonnevanck bestond vrijwel direct een speciale relatie door de bemoeienis van de heer H. Tavenier, de technische duizendpoot van Sonnevanck. Deze maakte bouwtekeningen en gaf adviezen op het gebied van bouw en onderhoud. Regelmatig werden in de werkplaats van Sonnevanck meubels en gebruiksvoorwerpen gemaakt voor de kerk en als er wat nodig was werd het geregeld. Zo ontwierp en maakte de heer Tavenier ook het Liturgisch Centrum; de tafel, het doopvont en de kathedraal waar de Bijbel op rustte. Er werden afspraken gemaakt zodat verpleegsters van Sonnevanck/Boerhaave op zondag naar de kerk konden. Zij die 's middags werkten naar de morgendienst, die 's morgens werkten naar de middagdienst. Overigens bleven in die

jaren de zitplaatsen naast de zusters vaak onbezet. Er heerste nog veel angst voor besmetting met tuberculose. Ook bezochten veel meisjes de catechisatie en deden belijdenis in de Veldkampkerk. Toen de directeur van Sonnevanck, dr. D. Bergsma, in 1958 tot Officier in de Orde van de Nederlandse Leeuw werd benoemd, kwam minister Ko Suurhof naar de Veldkampkerk om hem daar de bijbehorende versierselen op te spelden.

STEUNPILAREN

Een schare aan predikanten was in de loop van de jaren aan de kerk verbonden. Ds. A. Dercksen was de eerste en hij werd na zijn overlijden in 1963 opgevolgd door ds. M.J. Bouwhuis in de toen nog groeiende kerk. Hij bleef tot 1970 in Harderwijk en werd op zijn beurt opgevolgd door ds L.G. Plejsant die in 1985 met emeritaat ging. In 1985 kwam ds. K. Vaatsta op de kansel, maar in 1989 vertrok hij vanwege de liefde naar Friesland. Ds. J. Mak is de laatste in de rij predikanten. Hij kwam in 1991 naar Harderwijk waar hij tot 2011 aan de kerk verbonden bleef. Hij kreeg geen opvolger meer, maar bleef wel in Harderwijk wonen.

Ook kosteren en hun echtgenoten zijn langdurig aan de kerk verbonden geweest. Zo was het echtpaar Kleis vanaf het begin tot 1992 werkzaam als kosterpaar. Altijd stonden ze klaar voor de gemeenteleden, de kerkenraad, de clubs en de predikanten en werkten vaak tot in de kleine uurtjes. Ze werden opgevolgd door het echtpaar Bruinink, dat er naast hun gebruikelijke werkzaamheden veel muzikale activiteiten organiseerde, o.a. de repetitieavonden voor Gelre Brass, een koperblazersensemble. Het waren niet alleen de normale activiteiten die ze organiseerden, maar ook boekenmarkten, de oliebollenverkoop en de rommelmarkten. Velen vonden er ook hun ruimte voor bijeenkomsten, zoals de diverse koren, de Weight Watchers tot aan de Anonieme Alcoholisten toe. Echtpaar Bruinink is werkzaam gebleven tot 2007 waarna ze van hun pensioen mochten gaan genieten. In dit kader mag ook het Kerkelijk Bureau niet onvermeld blijven. Vanaf 1986 nam de heer J. Oldewarris deze taak op zich, nadat hij eerst een aantal jaren als diaken en lid van de KAZ werkzaam was geweest. Eerst deed hij alleen de ledenadministratie vanuit zijn woonhuis, later

kwam daar de financiële administratie bij en verhuisde hij, met zijn administratie, naar een kantoor in de Veldkampkerk. Omdat het werk voor één persoon teveel werd, kreeg hij hulp van de heren Dekker en Van Heerde. In eerste instantie ging alles nog handmatig, maar vanaf de jaren negentig deed de computer zijn intrede en werd de administratie geautomatiseerd. Het Kerkelijke bureau deed ook de administratie voor de Plantagekerk en de Stadsdennenkerk. De heren van de administratie werkten jarenlang onder prettige omstandigheden samen, iets dat alleen maar kon omdat de onderlinge verhoudingen zo goed waren, vertelde Jannes Oldewarris in 2007.

Een andere onmiskenbare steunpilaar was Nico Fokkema die als vrijwilliger het drukwerk verzorgde. Ruim veertig jaar maakte hij de liturgieën, folders en flyers voor de drie Gereformeerde kerken in Harderwijk. In de Veldkampkerk had hij zijn eigen huisdrukkerij en was hij tekstschrijver, typist, corrector, vormgever en typograaf in één persoon. Hij was een 'grafische' duizendpoot. Vooral tijdens de kerkelijke feestdagen was hij er razend druk mee, maar hij deed het alleen en het was altijd op tijd klaar.

KERKELIJK LEVEN

Het kerkelijke leven had in de jaren zestig/zeventignog een flinke impact. Niet alleen werd er toegezien op regelmatig kerkbezoek. De predikanten en ouderlingen kwamen op huisbezoek om geloofszaken en problemen des levens met hun gemeenteleden te bespreken. Het was streng, maar dat was gewoon in die tijd en men accepteerde over het algemeen de rol van de kerk en de kerkenraad. We kunnen ons nu moeilijk meer voorstellen dat vanaf de kansel 'dansen' wordt veroordeeld, maar in de jaren zestig was dat niet uitzonderlijk. Ook andere wereldse zaken als kaartspelen en loterijen konden over het algemeen niet op instemming rekenen. De kerk hield middels huisbezoeken toezicht. Met het verloop van de jaren en het toenemen van de welvaart zien we de rol van de kerk kleiner worden en het zelfbewustzijn van de leden groter. Toch stelde men ook binnen de kerkenraad de kerkelijke tucht in de jaren zestig al regelmatig ter discussie. 'Niet meer van deze tijd' stelden een aantal ouderlingen. De middagdiensten werden steeds minder bezocht en gemeenteleden hadden op enig mo-

Jannes Oldewarris
(foto: Theo Bakker)

Ornament
(foto: Theo Bakker)

ment de sturende hand van de kerk minder nodig, om van vermaningen maar niet te spreken. Het zal voor de predikanten en ouderlingen niet altijd gemakkelijk geweest zijn om in de huisbezoeken onderwerpen aan de orde te stellen waarvan men langzamerhand de opvatting huldigde dat men 'dat zelf wel uitmaakte'. Kerkbezoek was niet meer vanzelfsprekend, zeker niet in de middagdienst. Belijdenis deed lang niet meer iedereen. Samenwonen werd een alternatief voor het huwelijk. En de eredienst, langdurig in dezelfde sobere vorm gehouden, begon van karakter te veranderen. Er kwam 'beatmuziek', met drums en gitaren in plaats van orgelcantates en ook het Heilige Avondmaal veranderde van vorm. 'Moderne poppenkast' hoor ik sommige behoudende leden zeggen. Door de voortschrijdende secularisatie nam het aantal leden af en werden de kerkbanken leger en leger en daalden de inkomsten. En zo was aan het eind van de jaren negentig de situatie toch volstrekt anders dan bij de start in 1957! Ook het einde van de dienstplicht en het vertrek van het militaire deel van de bevolking, eind jaren negentig en de veranderingen in de gezondheidszorg (de verpleegkundigen waren midden jaren negentig niet meer verplicht 'intern' te wonen) deden het bezoekersaantal krimpen.

In 2007 werd het 50-jarige bestaan van de Veldkampkerk gevierd, maar achter de schermen maakte men zich al reële zorgen over de terugloop van het aantal kerkelijke gemeenteleden in Harderwijk.

Toen in 2011 de plaatselijke Gereformeerde en Hervormde kerken fuseerden tot de Protestantse Kerk Nederland beschikte men ineens over vijf kerkgebouwen, (de Nieuwe Hervormde Kerk aan de Stationslaan werd bijgevoegd en er was een nieuw kerkgebouw in de wijk Drielanden geopend). Teveel voor het aantal gemeenteleden dat de diensten wekelijks bezocht. In 2013 sloot daarom de Veldkampkerk definitief haar deuren en werd dit gebouw, samen met de monumentale Plantagekerk, de Nieuwe Hervormde Kerk en de Stadsdennenkerk te koop gezet. Het veroorzaakte een emotionele schok in Harderwijk, maar de cijfers lieten zien dat er geen andere oplossing was dan kerkgebouwen af te stoten.

KERK IS EMOTIE

Het afstoten en afbreken van een kerk kan op grond van rationele motieven, het aantal leden en financiën, noodzakelijk zijn. Voor veel leden, die er decennialang gekerkt hebben blijft het een emotioneel gebeuren. De kerk is opgericht in een periode waarin veel jonge gezinnen in Harderwijk kwamen wonen. De kerk stond in het 'midden'. Niet alleen ging men er naar de kerkdiensten, er werd onderdak geboden aan verenigingen en bijeenkomsten. Mensen musiceerden en zongen er. Men volgde catechisatie in de kerk, deed er belijdenis. Men trouwde er en de kinderen werden er gedoopt. Niet zelden werd er afscheid genomen van familieleden en dierbaren. Kortom, de kerk stond centraal voor veel bewoners van de wijk en omliggende wijken.

Er werd dan ook met ontzetting gereageerd toen er in 2013 melding werd gemaakt van de verkoop van maar liefst vier protestantse kerkgebouwen in Harderwijk. Wat voor de Veldkampkerk gold, gold ook voor drie andere kerkgebouwen. Een kerk is meer dan een gebouw alleen. Het is gebouwd met 'living stones, ofwel levende stenen' declameerde Johanna de Wilde, een gemeentelid tijdens de jubileumdienst in 2007.

Toch bleek het onvermijdelijke niet tegen te houden en in februari 2019 deed de sloopkogel haar vernietigende werk.

Inmiddels is de bouw gestart van een nieuw woonzorgcentrum van Stichting Het Gouden Hart die huisvesting gaat bieden aan ouderen en gehandicapten. Een woongebouw met veertig woon/zorgappartementen zal verrijzen op de plaats van de voormalige Veldkampkerk. Het grote groene ornament, de wereldbol met kruis, is van het dak gehaald en verkocht. Het zal binnenkort in een particuliere tuin worden geplaatst, waar het de laatste tastbare herinnering aan de Veldkampkerk zal zijn.

Sloop Veldkampkerk (foto: Theo Bakker)

Dankzij deze sponsors is het mogelijk een mooi blad uit te geven:

Bed BREAKFAST
DE STADSBOERDERIJ
HARDERWIJK
Weiburglaan 9, 3844 KZ Harderwijk
06 - 51 07 41 76

DGB
DESIGN
creative webdesign
www.ogb-design.nl

PR en communicatie
www.pressbaker.nl
Theo Bakker
Press Baker

leef
eenmerkmetleef.nl
gewoontan.nl

Gert van Lunteren
Assurantiën BV
Stationsplein 126
3844 KR Harderwijk
0341-421921
www.gertvanlunteren.nl

Wim Buitenhuis

BRANDT MAKELAARS
Aankoop & verkoop
Verkeersweg 5
3842 LD Harderwijk
(0341) 41 64 26

BOONSTRAAT 28
3846 CG Harderwijk
(0341) 41 76 17

furniture, Chinese and Japanese porcelain,
copper, clocks, paintings
DOORNHOF ANTIQUAIRS
Schapenhoek 7,12-14
3841 BM Harderwijk
Tel. +31 341-42 10 15

Manolo Berrenchina
Sch eidiuslaan 44
3843 CT Harderwijk
0341 - 421308

Martijn Pijnenburg

Bos en Vrijhof
AANNEMERSBEDRIJF
Snippendalseweg 8 Hierden
(0341) 41 35 32

CATERING VANDENBERG
Het concept voor elk feest!!
Marconistraat 1
3846 AR Harderwijk
(0341) 46 04 04

esj vastgoedonderhoud
Lorentzstraat 5e
3846 AV Harderwijk
(0341) 46 01 75

DRIES van den BERG
Stephensonstraat 2 Harderwijk
(0341) 42 37 23

Word voor minimaal € 50,00 sponsor van ons Vittepraetje. Wij vermelden u op de website (met link) en in ons blad. Mailen kan ook: info@herderewich.nl

Ja ik steun de uitgave van het Vittepraetje

naam

telefoon e-mail

en ik maak mijn bijdrage à € binnenkort over op rekeningnummer IBAN: NL93 INGB 0003 0361 92 t.n.v. Herderewich

datum handtekening

Het glas-in-loodraam uit de Veldkampkerk is geplaatst in het Palingmuseum (foto Theo Bakker)

Vittepraetje

De naam van ons kwartaalblad 'Vittepraetje' is een taalkundige vrijheid, gebaseerd op 'vitte' en 'praetje'.

Een 'vitte' was de naam van een handelskolonie in Scandinavië tijdens de late middeleeuwen. De Harderwijkse koggen voeren in de Hanzetijd onder andere naar Scandinavië. Op de zuidpunt van het Deense eiland Schonen had Harderwijk een eigen vitte, een stuk land met pakhuizen, winkels, kramen en werkplaatsen voor kooplieden en ambachtslieden. Ze woonden en werkten daar. Op de vitte golden dezelfde wetten en regels als in Harderwijk. Een vitte was dus een plaats uit de historie en ver weg van de stad Harderwijk.

Een 'praetje' is een kort gesprek over alledaagse dingen, of een korte verhandeling of lezing. Kooplieden en ambachtslieden op de vitte waren soms maanden van huis en konden in de winter vaak niet uitvaren voor de thuisreis. Tijdens hun verblijf daar moesten de kooplieden zich zien te vermaken en dat deden zij onder andere met het vertellen van verhalen. Ook na terugkomst in Harderwijk waren de sterke verhalen niet van de lucht.